

RYNEK PRACY MŁODYCH LUDZI W POLSCE. SZANSE I ZAGROŻENIA¹

1. Wprowadzenie

Brak pracy stanowi jeden z najtrudniejszych problemów społeczno-ekonomicznych współczesnego kapitalizmu. W wielu krajach, zarówno gospodarczo rozwiniętych, jak i transformujących się, nastąpił spadek liczby pracujących i wzrost liczby bezrobotnych². Szczególnie trudna sytuacja cechuje polski rynek pracy, na którym widoczne są bardzo niskie wskaźniki zatrudnienia i wysokie wskaźniki bezrobocia.

W analizie rynku pracy niezwykle istotne jest badanie jego zróżnicowania ze względu na wiek, ponieważ to, czy ryzyko braku pracy dotyczy częściej roczników młodych czy starych, jest nie tylko problemem poszczególnych jednostek, ale także społeczeństwa jako całości. Celem tego artykułu jest analiza dostępności pracy – i związanych z tym szans i zagrożeń – dla młodzieży w Polsce

w ostatnich latach.

Charakterystyka rynku pracy określonej populacji obejmuje relacje między jego stroną podażową i popytową, tzn. między zasobami pracy i miejscami pracy, które są na ogół określane poprzez dwa wskaźniki: wskaźnik zatrudnienia (udział pracujących w ogólnej liczbie ludności danej kategorii) oraz stopę bezrobocia (udział bezrobotnych wśród osób aktywnych zawodowo danej grupy). Czyniąc przedmiotem zainteresowania sytuację młodzieży polskiej na

¹Tekst przygotowany w ramach realizacji projektu 6 programu ramowego PROFIT (*Policy Responses Overcoming Factors in the Intergenerational Transmission of Inequalities*) koordynowanego przez Wielisławę Warzywodę-Kruszyńską z Instytutu Socjologii UŁ.

² Na początku XXI wieku w Unii Europejskiej wskaźnik zatrudnienia kształtuje się łącznie na poziomie około 65%, a wskaźnik bezrobocia sięga 8–9%. W krajach OECD stopa bezrobocia wynosi około 7%, co oznacza, iż w tych państwach ponad 30 milionów ludzi jest poza rynkiem pracy, więcej niż w okresie wielkiego kryzysu gospodarczego lat 30.

rynku pracy, analizą objęto osoby w wieku 15–24 lata³. Empiryczną podstawę rozważań stanowią wyniki: spisu powszechnego z 2002 r. oraz badań aktywności ekonomicznej ludności z roku 2004⁴.

2. Dlaczego analiza rynku pracy młodych ludzi jest ważna?

Praca jest na ogół traktowana jako czynność użyteczna o charakterze ekonomicznym i społecznym, a w ujęciu węższym zatrudnienie przynoszące dochód. W głównych kontekstach analizy pracy występujących w literaturze przedmiotu [Kozek, 2000: s. 176] ważne wydaje się także uwzględnienie sytuacji młodzieży. W podejściu punitaryjnym praca oznacza przymus ekonomiczny, normatywny (w sensie np. ideologii, prawa) narzucony członkom przez społeczeństwo, państwo, rynek lub klasę panującą. W procesie socjalizacji młode roczniki uczą się być użytecznymi dla siebie i dla innych poprzez aktywność, której celem jest przekształcanie otaczającego świata i wypracowywanie środków na zaspokajanie potrzeb. Zajęcie to jest oczekiwanym i akceptowanym sposobem życia, jest nakazem społecznym, a zaangażowanie zawodowe młodzieży ujawnia, jak ta norma jest realizowana w społeczeństwie. W sensie instrumentalnym praca jest tożsama z koniecznością życiową, przynosi korzyści o charakterze materialnym, jest środkiem zaspokajania potrzeb, które stanowią warunek jednostkowej i zbiorowej egzystencji. „Praca – konstatuje Ralf Dahrendorf [1993: s. 237], jeden z najwybitniejszych współczesnych socjologów – jest *biletem wstępu do świata zasobów*”. Warto zauważyć, że

³ Młodzież ujmowana jako kategoria kształcenia, zatrudnienia i kategoria demograficzna jest definiowana przez przedział wiekowy 15-24 lata (por. uwagi na ten temat w pracy pt. *Młodzież na rynku pracy województwa łódzkiego* [Kryńska, Poliwczyk, Sobocka-Szczapa, 1999: s. 9-10].

⁴ W badaniach tych do pracujących zaliczono osoby w wieku 15 lat i więcej, które w okresie badanego tygodnia: a/. wykonywały przez co najmniej 1 godzinę pracę przynoszącą zarobek lub dochód, tzn. zatrudnione w charakterze pracownika najemnego, pracowały we własnym lub dzierżawionym gospodarstwie domowym lub prowadziły własną działalność poza rolnictwem lub pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa rolnego lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem; b/. nie wykonywały pracy (np. z powodu choroby, urlopu, przerwy w działalności zakładu, trudnych warunków atmosferycznych, strajku), ale formalnie miały prace jako pracownicy najemni bądź pracujący na własny rachunek; Do pracujących – zgodnie z międzynarodowymi standardami – zaliczono również uczniów, z którymi zakłady pracy lub osoby fizyczne zawarły umowę o naukę zawodu lub przyuczenie do określonej pracy jeżeli otrzymali wynagrodzenie. Za bezrobotnych uznaje się osoby w wieku 15-74 lata, które spełniły łącznie trzy warunki: a/. w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi, b/. aktywnie poszukiwały pracy, tzn. podjęły konkretne działania w ciągu 4 tygodni (wliczając jako ostatni - tydzień badany), aby znaleźć pracę; c/. były gotowe (zdolne) podjąć pracę w tygodniu badanym lub następnym. Do bezrobotnych zaliczono również osoby, które nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie.

potrzeby młodych ludzi są szczególnie rozbudowane, nie tylko dlatego, że młodość jest formatywną fazą życia, ale także z uwagi na to, że dzisiejsza młodzież żyje w społeczeństwie konsumpcyjnym. W trzecim z podejść – autotelicznym – praca jest definiowana jako wartość wyjątkowa, gdyż przyczyniając się do rozwoju osobistego stanowi źródło człowieczeństwa. W przypadku człowieka młodego, zdobywającego pierwsze poważne doświadczenia życiowe i zawodowe, znaczenie pracy jest szczególne, gdyż kształtuje ona stosunek do obowiązków, umiejętność współdziałania w zespole, daje poczucie przydatności, użyteczności, które łącznie są podstawą akceptacji człowieka i sprzyjają osiąganiu przez niego satysfakcji życiowej⁵. Praca jest drogą do sukcesu życiowego, gdyż umożliwia spełnianie się w sferze zawodowej i materialnej, określa miejsce człowieka w strukturze społecznej i nadaje mu znaczenie społeczne.

Makrostrukturalna perspektywa znaczenia badań nad rynkiem pracy ludzi młodych kieruje uwagę na kilka zagadnień istotnych dla funkcjonowania społeczeństwa. Po pierwsze, pozostawanie ludzi poza rynkiem pracy oznacza niewykorzystanie zasobów społecznych, „zmrożenie” umiejętności zawodowych i publicznych środków wydatkowanych na kształcenie i przygotowanie zawodowe. Obserwowany w Polsce w ostatnim czasie wzrost przeciętnego poziomu wykształcenia, szczególnie młodych roczników, oznacza, że w sytuacji braku dla nich pracy skala niewykorzystania zasobów społecznych wzrasta. Po stronie strat ekonomicznych należy także wskazać mniejsze wpływy do budżetu państwa, np. z podatków od konsumpcji, oraz wzrost wydatków na obsługę bezrobotnych. Niekorzystna sytuacja młodego pokolenia na rynku pracy – niska aktywność zawodowa i duże bezrobocie – kieruje nadto uwagę na problem długookresowego bezpieczeństwa finansowego w skali makro i mikro (w tym drugim przypadku chodzi o kwestię międzypokoleniowej transmisji statusu społecznego). Pozostająca poza sferą zatrudnienia znacząca część młodej generacji nie będzie w stanie przejść w przyszłości obowiązku utrzymania pokolenia zstępującego, tzn. osób w wieku poprodukcyjnym, oraz części populacji niezdolnej do pracy ze względu na stan zdrowia, gdyż nie wypracowuje środków niezbędnych na bieżące i perspektywiczne zobowiązania rentowo-emerytalne. Konsekwencją dezaktywacji zawodowej młodych roczników jest wynikające z braku wynagrodzenia życie na niższym stopniu niż w przypadku wykonywania odpłatnej pracy,

⁵ Na znaczenie pracy w życiu człowieka wskazują studia nad bezrobotnymi, których wyniki dowodzą, że osoby doświadczające przez dłuższy czas bezrobocia cierpią nie tylko z powodu utraty dochodu, ograniczeń konsumpcji, braku kontaktów społecznych, ale także towarzyszącej utracie pracy zmianie ról społecznych w rodzinie. Bezrobotnych cechuje pogorszenie zdrowia psychicznego i fizycznego oraz spadek szacunku do samego siebie (MOW, 1987, Rothman, 1987, cyt. za [Kozek, 2000: s. 175]).

a długotrwałe utrzymywanie się tego stanu, szczególnie wśród jednostek wywodzących się ze środowisk biednych, utrwała ich ubóstwo i powoduje dziedziczenie niskiego statusu materialnego w kolejnych generacjach. Życie w biedzie nie sprzyja osiąganiu sukcesów edukacyjnych i zawodowych, ponieważ biedne dzieci kończą gorsze szkoły, a dorastając legitymują się gorszymi kwalifikacjami, które lokują je na drugim, gorszym rynku pracy lub nie dają zatrudnienia.

W rezultacie „nożyce pozycji społecznych” coraz bardziej rozwierają się, tzn. w wielu dziedzinach życia pogłębiają się nierówności społeczne, co może stanowić zagrożenie dla legitymizacji istniejącego porządku społecznego.

3. Diagnoza rynku pracy młodych Polaków

3.1. Wysokie bezrobocie i niski poziom zatrudnienia młodzieży – problem europejski

We współczesnych społeczeństwach praca jest zasobem dzielonym nierówno według wieku⁶. W większości krajów należących do Unii Europejskiej wskaźniki zatrudnienia młodzieży są niskie, a wskaźniki bezrobocia wysokie (wykresy 1, 2). Odsetek pracujących wśród młodzieży jest na ogół dwa razy niższy w porównaniu do udziału pracujących w populacji ogółem i dwa-trzy razy niższy w relacji do osób dorosłych w wieku 25–54 lata, z wyjątkiem Austrii, Danii, Holandii i Irlandii, w których te proporcje są mniejsze. W przypadku bezrobocia tendencje są odwrotne. We wszystkich państwach – oprócz Niemiec – stopa bezrobocia młodzieży jest wyższa niż stopa bezrobocia ogółem i kilkakrotnie wyższa od stopy bezrobocia osób dorosłych, np. w Belgii (11-krotnie), w Grecji i Włoszech (7–8 krotnie), na Węgrzech (5-krotnie), we Francji i w Polsce (4-krotnie).

Sytuacja młodzieży na rynku pracy pod względem poziomu zatrudnienia i bezrobocia w krajach UE jest ogromnie zróżnicowana. Krajami europejskimi, w których jest najwyższe zaangażowanie zawodowe i niski poziom bezrobocia młodzieży, są Holandia – udział pracujących wśród osób w wieku 15–24 lata sięga 70%, zaś udział bezrobotnych 6,6% – oraz Wielka Brytania i Dania ze

⁶ Międzynarodowa Organizacja Pracy szacuje, że młodzi ludzie w porównaniu do dorosłych są 2-3 razy bardziej narażeni na ryzyko pozostawania poza rynkiem pracy. Liczba młodych bezrobotnych sięga na świecie 74 milionów, co stanowi około 1/2 ogółu bezrobotnych. Kwestia bezrobocia młodych roczników jest szczególnie napięta w mniej rozwiniętych częściach świata - najwyższy udział młodych wśród ogółu bezrobotnych - około 4/5 - odnotowuje się w krajach środkowoafrykańskich [Strategies for Creating..., 2004: s. 7].

wskaźnikami zatrudnienia młodzieży na poziomie 60%, a stopą bezrobocia odpowiednio: 9,8% i 11,5%. Bardzo trudny rynek pracy dla ludzi młodych występuje we Włoszech, we Francji, w Belgii i w Grecji, a we wschodniej części UE: w Polsce, na Węgrzech, w Słowacji i w Czechach. W krajach tych co czwarty młody człowiek pracuje, a prawie co piąty jest bezrobotny. W Polsce bezrobotni stanowią aż 40% kategorii, a na Słowacji – ponad 30%.

Sukcesy w zwalczaniu bezrobocia młodzieży są zróżnicowane (Wykres 3 w aneksie). Na przestrzeni ostatniej dekady (lata 1993–2003) większość krajów zachodnioeuropejskich ograniczyła poziom bezrobocia młodzieży. Wyjątkiem są Niemcy (dwukrotny wzrost stopy bezrobocia w tym czasie), Austria, Grecja, Portugalia i w naszej części Europy Polska.

3.2. Skala aktywności zawodowej i bezrobocia młodzieży polskiej

W Polsce w ostatnich latach wzrasta przeciętne wykształcenie młodzieży⁷, ale jej pozycja na rynku pracy nie poprawia się. Wprawdzie wydłużający się okres skolarzacji wpływa na to, że wskaźniki zaangażowania zawodowego młodych Polaków są niskie, ale utrzymują się bardzo wysokie wskaźniki bezrobocia. Według danych NSP'2002 wśród ponad 13 milionów pracujących Polaków co dziesiąty (10,6% ogółu) był w wieku 15–24 lata, a wskaźnik zatrudnienia dla tej kategorii wieku był najniższy spośród wszystkich grup. Rządziej niż co czwarty Polak liczący 15–24 lata (22,4% ogółu tej kategorii) pracował, natomiast wśród osób w wieku 45–54 lata – było to ponad 60% [*Aktywność Ekonomiczna ...*, 2003: s. 28]. Z danych BAEL wynika, że w czwartym kwartale 2004 r. udział pracujących wśród starszej młodzieży (tj. osób w wieku 18–24 lata) też nie był wysoki i wynosił 29,2%.

Młodych Polaków w porównaniu do dorosłych cechuje ogromne ryzyko bycia bezrobotnym. W 2002 r. prawie co trzeci polski bezrobotny – 29,4% ogółu – był osobą w wieku 15–24 lata, a stopa bezrobocia w tej kategorii osób była najwyższa – 42,7% – i dwukrotnie przewyższała tę w populacji ogółem (21,2%) oraz dwuipółkrotnie wśród osób dorosłych w wieku 45–54 lat (16,2%) i pięciokrotnie wśród liczących co najmniej 55 lat (8,4%) [*Aktywność Ekonomiczna...*, 2003: s. 34]. Według danych BAEL w 2004 r. stopa bezrobocia młodzieży

w wieku 15–24 lata była nieco niższa – 37,3%, przy ogólnej stopie bezrobocia na poziomie 18%, a dla Polaków w wieku 45–54 lata i 55 lat i więcej kształtowała się odpowiednio: 15,2% i 9,1%. Dysproporcje między sytuacją młodzieży i ogółu Polaków na rynku pracy nie uległy więc zmianie, ale w porównaniu do starszych wiekiem grup położenie młodzieży nieco się poprawiło. W końcu 2004 r. stosunek stopy bezrobocia wśród młodzieży w stosunku do stopy bezrobocia ogółem jest jak 2:1, natomiast w porównaniu do

⁷ Zdaniem M. Zahorskiej [2005] w latach 1990. dokonała się w Polsce rewolucja edukacyjna, która z wyższego wykształcenia, dobra dostępnego głównie dla dzieci inteligencji i pracowników umysłowych, uczyniła dobro dostępne powszechnie. W ciągu dziesięciu lat (1990/1991–2000/2001) współczynniki skolarzacji netto wzrosły w szkolnictwie ponadpodstawowym dla szkół: średnich – z 45,6 do 90,6% (mężczyźni – 87,8%, kobiety – 93,4%), policealnych – z 3,6 do 10,6% (odpowiednio: 7,9% i 13,5%), wyższych – z 12,9 do 43,6% (odpowiednio: 36,9%, 50,5%).

innych kategorii wieku: 2,5:1 w wieku 45–54 lat oraz 4:1 w wieku 55 i więcej lat.

Wyniki bardziej szczegółowych studiów dokumentują, że kariery zawodowe Polaków, którzy weszli w dorosłe życie w latach transformacji systemowej (kohorta urodzonych w 1971 r.) charakteryzują się dużym stopniem nieciągłości, wieloma okresami bezrobocia, dużą liczbą niedobrowolnych zmian pracy, w tym wieloma zmianami odbieranymi jako degradacja zawodowa. Ponad 60% badanych osób w wieku do 30 lat doznało bezrobocia, w tym około 30% doświadczyło go raz i tyle samo co najmniej dwa razy. Pomimo dochodzenia do „trzydziestki” blisko 28% kategorii nie pracowało w momencie badania, a co drugi pozostający poza rynkiem pracy był zarejestrowany jako bezrobotny [Mach, 2003: s. 95].

3.3. Rynek pracy młodzieży – podstawowe zróżnicowania

3.3.1. Zróżnicowanie według płci

Sytuacja na rynku pracy młodych Polek w porównaniu do młodych Polaków jest zdecydowanie gorsza (tab. 1). W 2002 r. wskaźnik zatrudnienia młodych kobiet był o blisko 5 punktów proc. niższy od analogicznego wskaźnika dla młodych mężczyzn, zaś stopa bezrobocia o taką samą liczbę punktów proc. wyższa. Dane BAEL z 2004 roku ujawniają natomiast, że są bardzo duże dysproporcje – ponad 10 punktów proc. – między stopą bezrobocia kobiet i mężczyzn w wieku 15–19 lat (odpowiednio 52,6% i 42,1%), a w starszej kategorii wieku – 20–24 lata – te różnice zdecydowanie zmniejszają się i wynoszą odpowiednio: 41,7% i 39,0%.

3.3.2. Zróżnicowanie według miejsca zamieszkania

Młodym mieszkańcom miast jest trudniej znaleźć pracę w porównaniu do rówieśników zamieszkałych na wsi. W 2002 r. wskaźniki zatrudnienia młodzieży miejskiej były w porównaniu do młodzieży wiejskiej o ponad 8 punktów proc. niższe, zaś wskaźniki bezrobocia wyższe o ponad 6 punktów (tab. 2).

W 2004 r. BAEL wykazał, że stopa bezrobocia mieszkańców miast w wieku 15–19 wynosiła aż 62,6%, natomiast w wieku 20–24 – 44,1%, podczas gdy dla mieszkańców wsi odpowiednio: „tylko” 35,5% i 34,8%.

3.3.3. Zróżnicowanie regionalne

We wszystkich regionach Polski utrzymuje się trudna sytuacja młodzieży na rynku pracy – wskaźniki zatrudnienia młodzieży wahają się w poszczególnych województwach od 18,6% do nieco ponad 27%, a stopy bezrobocia od 36,9% do blisko 51%, ale zróżnicowanie regionalne w poziomie bezrobocia młodzieży jest większe niż w poziomie zatrudnienia⁸. Rynek pracy dla młodzieży jest najkorzystniejszy w dwóch województwach: wielkopolskim i mazowieckim – częściej niż co czwarty młody człowiek pracuje, a stopa bezrobocia sięga „tylko” około 37%; a najmniej korzystny w czterech regionach: zachodnio-pomorskim, podkarpackim, warmińsko-mazurskim i lubuskim, w których pracuje rzadziej niż co piąty młody człowiek, a co drugi doświadcza bezrobocia (stopa bezrobocia odpowiednio: blisko 51%, 47,5%, 49,5% i 47,8%); do regionów o najwyższym wskaźniku bezrobocia wśród młodzieży należy także województwo dolnośląskie – 48,5%.

Zróżnicowanie sytuacji młodzieży na regionalnych rynkach pracy jest pochodną różnych zjawisk, m.in. utrzymującego się ciągle nierównomiernego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz zaawansowania procesów restrukturyzacyjnych i prywatyzacyjnych w gospodarce narodowej. Położenie geograficzne województwa – w części centralnej, zachodniej czy wschodniej – wpływa dodatkowo na możliwości zatrudnienia. Wiadomo bowiem, że w stolicy i na obszarach przygranicznych jest więcej ofert pracy, także dla młodzieży.

3.3.4. Zróżnicowanie według poziomu wykształcenia

W świetle dostępnych danych nie jest łatwo orzekać o zróżnicowaniu pozycji młodzieży na rynku ze względu na posiadane kwalifikacje szkolne. Roczniki statystyczne i opracowania naukowe na ogół nie publikują wartości wskaźników zatrudnienia i stopy bezrobocia dla poszczególnych kategorii wiekowych według poziomów wykształcenia. Czyniąc przedmiotem rozważań szanse i zagrożenia młodzieży na rynku pracy analizie poddano strukturę młodych bezrobotnych według poziomu wykształcenia, oraz wskaźniki zaangażowania zawodowego i bezrobocia młodzieży legitymującej się różnym poziomem wykształcenia, uwzględniając płeć i miejsce zamieszkania (tabele 1–4).

Struktura młodych bezrobotnych Polaków pod względem poziomu wykształcenia odbiega nieco od ogółu bezrobotnych w Polsce (tab. 1). Wśród bezrobotnych w wieku 15–24 lata w porównaniu do ogółu bezrobotnych większy jest udział osób legitymujących się wykształceniem średnim ogólnokształcącym (+5,2 pkt proc.) i średnim zawodowym (+2,5 pkt proc.), a

⁸ Różnica między najniższym a najwyższym udziałem pracujących młodych ludzi wśród ogółu młodych ludzi sięga blisko 9%, w przypadku udziału bezrobotnych – 14%.

mniejszy udział posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe (–4,5 pkt proc.) i co najwyżej podstawowe (–3,3 pkt proc.). Analiza zróżnicowania młodych bezrobotnych ze względu na poziom wykształcenia z uwzględnieniem płci i miejsca zamieszkania ujawniła dość istotne prawidłowości z punktu widzenia programów aktywizacji zawodowej młodzieży:

Tabela 1

Struktura młodych bezrobotnych w wieku 15–24 lata według poziomu wykształcenia na tle ogółu bezrobotnych Polaków według płci i miejsca zamieszkania w 2002 r. (w %)

Kategorie wykształcenia	Bezrobotni ogółem	Bezrobotni w wieku 15–24 lata				
		Ogółem	Płeć		Miejsce zamieszkania	
			M	K	Miasto	Wieś
1. Wyższe	4,9	4,0	2,2	6,2	5,2	2,3
2. Policealne	3,2	3,2	1,7	4,8	3,6	2,4
3. Średnie zawodowe	23,5	27,0	25,7	28,8	27,6	26,1
4. Średnie ogólnokształcące	9,4	14,6	9,4	20,7	18,4	8,8
5. Zasadnicze zawodowe	38,7	34,2	40,8	26,4	29,3	41,7
6. Podstawowe ukończone i mniej	20,3	17,0	20,2	13,1	15,9	18,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski, 2003: s. 273–277, tabela 18.

– młode bezrobotne kobiety w porównaniu do młodych bezrobotnych – mężczyzn cechują się średnio wyższym poziomem wykształcenia; wśród młodych bezrobotnych kobiet jest prawie trzy razy wyższa frakcja absolwentek studiów wyższych i szkół policealnych oraz wyższy wskaźnik struktury dla osób legitymujących się wykształceniem średnim (w tym średnim ogólnokształcącym – ponad dwa razy więcej), podczas gdy wśród młodych bezrobotnych mężczyzn jest znacznie wyższy odsetek osób, które posiadają wykształcenie zasadnicze zawodowe (+14,4 pkt proc.) i podstawowe (+7,1 pkt proc.);

– bezrobotna młodzież mieszkająca na wsi odbiega pod względem poziomu kwalifikacji szkolnych od bezrobotnej młodzieży mieszkającej w mieście – na wsi wśród młodych bezrobotnych jest większy udział legitymujących się wykształceniem zasadniczym zawodowym (+14,4 pkt proc.) i podstawowym (+2,8 pkt proc.), a w mieście ponad dwa większy odsetek osób, które posiadają wykształcenie wyższe i które ukończyły liceum ogólnokształcące.

Niepokojącym jest fakt, że w skali kraju wykluczonych z rynku pracy było ponad 42 tysiące młodych ludzi legitymujących się wykształceniem wyższym, z których ponad 70% to kobiety, a około 80% mieszka w mieście.

We współczesnych społeczeństwach opartych na wiedzy wykształcenie jest jednym z najważniejszych wyznaczników powodzenia na rynku pracy. W przypadku zarówno ogółu Polaków, jak i młodzieży szanse na rynku pracy rosną wraz ze wzrostem poziomu kwalifikacji szkolnych – z wyższymi poziomami wykształcenia współwystępują wyższe wskaźniki zatrudnienia i niższe wskaźniki bezrobocia – jednakże wykształcenie znacznie słabiej chroni przed

bezrobociem ludzi młodych – z uwagi na ich brak doświadczenia zawodowego – w porównaniu do całej populacji. W 2002 r. wskaźnik zatrudnienia dla osób w wieku 15–24 lata z wykształceniem wyższym wynosił 56,4%, podczas gdy dla ogółu Polaków legitymujących się tym samym poziomem wykształcenia blisko 76%. Dane dla osób z wykształceniem pomaturalnym kształtowały się odpowiednio: 49,4% i 64%, średnim zawodowym – 57,1 i 43,2%, z zasadniczym zawodowym – 52,3% i 40,4%. Największe dysproporcje odnotowano wśród osób bez kwalifikacji: z wykształceniem średnim ogólnokształcącym – 37% i 17,6%, i z co najwyżej podstawowym – 19,2% i 6,4%. Bezrobotnym był co czternasty Polak legitymujący się wykształceniem wyższym i aż co trzeci-czwarty młody Polak o tym poziomie wykształcenia. Udział bezrobotnych wśród młodzieży legitymującej się wykształceniem pomaturalnym jest prawie trzy razy większy w porównaniu do ogółu Polaków o tym poziomie wykształcenia, a w odniesieniu do niższych poziomów wykształcenia proporcje stóp bezrobocia kształtują się w przybliżeniu jak 2:1. Według danych BAEL z końca 2004 r. stopa bezrobocia dla osób z wykształceniem wyższym wynosiła 6,9%, średnim ogólnokształcącym – 20,4%, zasadniczym zawodowym – 21,5%, a co najwyżej gimnazjalnym – 25,4%.

Tabela 2

Wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia ogółem i młodzieży w wieku 15–24 lata według poziomu wykształcenia w 2002 r. (w %)

Poziom wykształcenia	Wskaźnik zatrudnienia		Stopa bezrobocia	
	Ogółem	Młodzież	Ogółem	Młodzież
Wyższe	75,8	56,4	6,9	27,9
Pomaturalne	64,0	49,4	15,1	34,4
Średnie zawodowe	57,1	42,3	18,9	39,1
Średnie ogólnokształcące	37,0	17,6	24,9	44,1
Zasadnicze zawodowe	52,3	40,4	26,3	46,5
Podstawowe i mniej	19,2	6,4	29,8	49,3
Ogółem	43,7	22,4	21,2	42,7

Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności Polski 2002, 2003, tab. 2, ss. 158–159; tab. 4, ss. 174–178; tab. 18, ss. 273–277.

Sytuacja młodych kobiet i młodych mężczyzn legitymujących się wykształceniem wyższym i pomaturalnym na rynku pracy jest zbliżona. Różnice w poziomie zatrudnienia i bezrobocia wśród młodzieży ze względu na płeć ujawniają się w niższych kategoriach wykształcenia. Wśród młodych mężczyzn w porównaniu do młodych kobiet legitymujących się wykształceniem co

najwyżej podstawowym jest średnio wyższy udział pracujących (o 2–4 punkty proc.) i niższy udział bezrobotnych (o 4–5 punktów).

Tabela 3

Wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia ogółem i młodzieży w wieku 15–24 lata według poziomu wykształcenia i płci w 2002 r. (w %)

Poziom wykształcenia	Wskaźnik zatrudnienia				Stopa bezrobocia			
	Ogółem		Młodzież		Ogółem		Młodzież	
	M	K	M	K	M	K	M	K
Wyższe	76,6	75,1	57,2	56,1	6,3	7,4	27,4	28,1
Pomaturalne	67,5	62,3	50,2	49,2	15,4	15,0	33,3	34,8
Średnie zawodowe	61,7	52,4	41,6	38,1	17,1	20,9	37,4	41,4
Średnie ogólnokształcące	40,1	35,7	20,1	18,3	23,5	25,6	41,7	45,5
Zasadnicze zawodowe	57,6	43,5	43,7	34,4	24,0	30,7	44,7	50,0
Podstawowe i mniej	24,5	14,9	8,4	4,2	29,8	29,7	47,5	52,9
Ogółem	49,5	38,4	24,6	20,1	20,6	22,0	41,9	47,3

Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności Polski 2002, 2003, tab. 2, ss. 158–159; tab. 4, ss. 174–178; tab. 18, ss. 273–277

Bez względu na poziom formalnego wykształcenia nieco większe szanse na zatrudnienie ma młodzież mieszkająca na wsi. W porównaniu do swoich rówieśników z miasta osiąga wyższe wskaźniki zatrudnienia i niższe wskaźniki bezrobocia. Przypomnieć należy jednak, że bezrobocie na wsi ma charakter bardziej ukryty, a aktywność zawodowa oznacza niejednokrotnie pracę w gospodarstwie domowym rodziców, która w niewielkim stopniu gwarantuje młodemu człowiekowi samodzielność finansową.

Tabela 4

Wskaźnik zatrudnienia i stopa bezrobocia ogółem i młodzieży w wieku 15–24 lata według poziomu wykształcenia i miejsca zamieszkania w 2002 r. (w %)

Poziom wykształcenia	Wskaźnik zatrudnienia				Stopa bezrobocia			
	Ogółem		Młodzież		Ogółem		Młodzież	
	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś
Wyższe	75,0	79,9	55,6	59,3	6,9	7,0	11,0	27,3
Pomaturalne	63,0	67,4	47,9	53,3	15,3	14,6	14,5	33,4
Średnie zawodowe	54,5	63,8	36,9	55,7	19,4	17,6	27,5	36,7
Średnie ogólnokształcące	35,0	46,2	17,3	18,7	25,5	22,9	23,4	41,2
Zasadnicze zawodowe	46,7	59,2	35,4	44,8	29,9	22,4	41,7	42,0
Podstawowe i mniej	11,8	26,5	3,3	10,8	43,4	21,4	53,7	37,8
Ogółem	42,9	45,2	19,3	27,6	22,1	19,8	45,7	38,9

Źródło: Aktywność ekonomiczna ludności Polski 2002, 2003, tab. 2, ss. 161–163; tab. 4, ss. 174–178; tab. 18, ss. 273–277

Szczególnie niepokojąca jest sytuacja absolwentów⁹ na rynku pracy. Wprawdzie w 2004 r. w porównaniu do roku poprzedniego, jak wynika z danych BAEL, liczba bezrobotnych absolwentów zmniejszyła się o 24 tysiące, ale nadal stanowią oni zbyt liczną, bowiem aż 145-tysięczną, zbiorowość. Ogólna stopa bezrobocia absolwentów wynosi aż 41,9%, choć należy podkreślić, że w ciągu roku zmniejszyła się o 2,5 punktów proc. Niestety ukończenie szkoły, tak wyższej, jak i średniej, nie chroni młodych ludzi przed bezrobociem – prawie co trzeci absolwent wyższej uczelni (29,2%) i częściej niż co drugi absolwent szkoły średniej (ponad 50%) ma status osoby bezrobotnej. Problem braku pracy dla absolwentów jest bardziej nasilony na wsi niż w mieście (stopa bezrobocia absolwentów mieszkających na wsi wynosi 44,8%, a w mieście 40,1%) oraz częściej dotyczy kobiet niż mężczyzn (stopa bezrobocia odpowiednio 45,0% i 38,2%).

3.3. Dlaczego bezrobocie młodzieży jest w Polsce tak rozległe?

Trudna sytuacja młodzieży na rynku pracy w ostatnich latach jest wyjaśniana na gruncie makroekonomii i polityki społecznej jako pochodna wielu zjawisk, wśród których za najważniejsze uznaje się spowolnienie gospodarcze w latach 2000–2002 oraz następujący po nim bezzatrudnieniowy wzrost gospodarczy. Podkreśla się także wpływ dezaktywacyjnej polityki państwa, utrzymujących się wysokich kosztów pracy (głównie w przypadku osób najniższej kwalifikowanych) oraz strukturalny charakter bezrobocia [*Polska 2004...*, 2004: s. 11]. Wysokie bezrobocie polskiej młodzieży jest pochodną utrzymującej się wysokiej ogólnej stopy bezrobocia. W opinii M. Kabaja [2004: s. 190–194] duże nasilenie bezrobocia wśród młodych Polaków pozostaje w związku z tym, że (por. [Kabaj, 2004: s. 228–229]):

- młodzież wchodzi na rynek pracy po raz pierwszy, natomiast dorośli już pracują, jedynie zmieniają pracę;
- polski rynek pracy dysponuje ograniczoną liczbą miejsc pracy – niedobór miejsc pracy w latach 1998–2001 wzrósł o około 1,8 miliona, ponieważ w tym czasie zlikwidowano w gospodarce polskiej netto ponad 1,2 mln miejsc pracy, a zasoby pracy, głównie w związku z wchodzeniem na rynek pracy roczników wyżu demograficznego, zwiększyły się o ponad 600 tysięcy osób;

⁹ W badaniach GUS absolwent jest to osoba bezrobotna, która ukończyła dany typ szkoły lub kursu zawodowego w czasie krótszym niż 12 miesięcy od daty określonej w dyplomie.

– występuje nieadekwatność struktur kształcenia do struktur popytu na pracę, w szczególności nieadekwatne przygotowanie zawodowe młodzieży biorąc pod uwagę poziom teoretyczny i praktyczne umiejętności. Struktura efektywnego popytu (przyjęcia do pracy) odbiega całkowicie od struktury kształcenia, która charakteryzuje absolwentów. W wyjaśnieniach socjologicznych braku pracy głównie dla osób młodych legitymujących się niskimi kwalifikacjami, które zakończyły edukację na niższych poziomach kształcenia, kluczową kwestią staje się ustalenie barier w osiąganiu przez nich sukcesu edukacyjnego. Ograniczony dostęp do edukacji napotykają zwykle ludzie młodzi ze środowisk o niskim kapitale społecznym, tzn. wywodzący się z rodzin biednych, głównie spatologizowanych. W tych rodzinach mniej się na ogół dba o „jakość” dzieci, tzn. o poziom i jakość ich wykształcenia. Dzieje się tak nie tylko z powodu ograniczeń finansowych, ale także, a może przede wszystkim, ze względu na brak wzorów sukcesu życiowego: edukacyjnego i zawodowego, i w związku

– z tym małe ambicje, niską motywację do pracy, ale także determinowany sytuacją materialną i gorszą infrastrukturą oświatową w środowisku zamieszkania, ograniczony dostęp do instytucji oświatowych. Pierwotnym zagrożeniem dla bezrobocia młodego człowieka jest nieukończenie edukacji, jej przerwanie, lub brak jej nie kontynuowanie na poziomie ponadpodstawowym. Dane GUS informują, że w ostatnich latach nasila się w Polsce zjawisko „odpadu szkolnego”. W szkołach podstawowych jego skala jest niewielka (poniżej 1 promila ogółu uczniów), ale w gimnazjach wyraźnie wzrasta (1–2 promile). Szacuje się, że blisko 900 tysięcy dzieci nie kontynuowało nauki po szkole podstawowej, a w latach 1997–2003 liczba polskich gospodarstw domowych, w których dzieci nie podjęły nauki po ukończeniu tej szkoły, wzrosła z 1,8% do 6% ogółu [Zahorska, 2005: s. 12–13]. Studia o charakterze jakościowym upatrują głównej przyczyny odpadu szkolnego – obok indywidualnych charakterystyk ucznia i szkoły – w statusie społeczno-ekonomicznym rodziny i jej oczekiwaniach wobec dziecka. Badania (także zagraniczne) dokumentują, że dobre wyniki w nauce zdecydowanie częściej osiągają uczniowie wywodzący się ze środowisk bardziej sprzyjających rozwojowi uzdolnień, tzn. z rodzin o wyższym wykształceniu rodziców, ich wyższych aspiracjach, większej liczbie książek w domu, natomiast zamożność okazuje się być mniej ważna [Białecki, 2003: s. 124]. Badania osiągnięć szkolnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych ujawniły, że najgorsze wyniki otrzymują uczniowie pochodzący z rodzin o niskim statusie społecznym, określanym przez poziom wykształcenia rodziców i ich aktywność zawodową, a najwyższe uczniowie z rodzin o statusie najwyższym. Niekorzystnej sytuacji w szkole dzieci z rodzin osób gorzej wykształconych i biednych nie przeciwdziałają nauczyciele, którzy promują

uczniów lepszych, a lekceważą gorszych [Zahorska, 2005: s. 22–24]. W tym miejscu warto także wspomnieć o tym, że w Polsce zasoby szkolne nie są dzielone równo. Lepszy uczniowie częściej korzystają z dodatkowych zajęć, korepetycji, mają lepszych nauczycieli i uczą się na ogół w lepszych klasach biorąc pod uwagę społeczny skład uczniów [Białecki, 2003]. Lepsze klasy, lepsi nauczyciele, lepsze szkoły znajdują się zwykle w rejonach bardziej rozwiniętych, o większym odsetku lepiej sytuowanych mieszkańców. Szkoły te znajdują się poza miejskimi enklawami biedy, rzadko w regionach upadających gałęzi przemysłowych, jak np. na terenach popegeerowskich.

Różnice w sytuacji na rynku pracy młodych Polaków ze względu na płeć i miejsce zamieszkania – mierzone natężeniem zaangażowania zawodowego i bezrobociem – pozostają w związku z charakterem rynku pracy w mieście i na wsi, z możliwościami kształcenia w mieście i na wsi, z cechami „kobiecego” i „męskiego” rynku pracy, ze stosunkiem do edukacji kobiet i mężczyzn oraz z rolami rodzinnymi kobiet i mężczyzn.

4. Polityka rynku pracy wobec młodzieży: szanse i ograniczenia

Poprawa sytuacji młodzieży na rynku pracy jest zadaniem trudnym, ale większość krajów europejskich osiągnęła na tym polu duże sukcesy¹⁰. Skuteczność w walce z bezrobociem jest pochodną skali i charakteru podejmowanych przedsięwzięć, a te z kolei zależą od nasilenia zjawiska, przyjętego modelu przeciwdziałania bezrobociu i od możliwości budżetowych państwa. Podejmowane w Polsce działania na rzecz ograniczania bezrobocia młodzieży nie wskazują jednak na szybkie rozwiązanie problemu z kilku zasadniczych powodów.

Po pierwsze – należymy do krajów o najwyższych stopach bezrobocia ogółem i bezrobocia młodzieży oraz o największej – obok Niemiec – liczbie bezrobotnych, natomiast przeznaczane na walkę z bezrobociem środki są małe, a nadto – wbrew rosnącemu bezrobociu – systematycznie maleją i tak niewysokie środki na aktywne programy zwalczania bezrobocia. Cechuje nas relatywnie niski udział wydatków na programy rynku pracy w PKB i najniższy udział wydatków na programy aktywne w ramach wydatków ogółem na walkę z bezrobociem¹¹. W latach 1999–2002 udział wydatków Funduszu Pracy na

¹⁰ W latach 1993–2001 udział bezrobotnych wśród młodych ludzi zdecydowanie się zmniejszył w: Irlandii (stopa bezrobocia odpowiednio: 27,9% i 6,3%), Hiszpanii (43,2% i 21,0%), Finlandii (30,3% i 19,4%), Holandii 15,4% i 4,6% (wykres 4 w aneksie).

¹¹ W 2000 r. na aktywne programy w krajach UE 15 przeznaczało się średnio 40% ogółu wydatków związanych z polityką rynku pracy, w najbardziej rozwiniętych krajach OECD – 32%,

aktywne programy przeciwdziałania bezrobociu spadł z 19% do 5,4%, choć na aktywizację zawodową absolwentów utrzymywał się na stałym poziomie 2,1–2,2% [Kabaj, 2004: s. 90; *Narodowa Strategia Integracji Społecznej*, 2004: s. 50].

Po wtóre – dla skutecznej walki z bezrobociem ważne jest przede wszystkim uruchamianie instrumentów, których celem jest, w krótszym lub dłuższym okresie, stała aktywizacja zawodowa grup najbardziej zagrożonych bezrobociem. Do tych instrumentów należy zaliczyć: szkolenia, subsydiowane zatrudnienie, staże zawodowe, pożyczki na tworzenie miejsc pracy i ulgi dla zatrudniających osoby bezrobotne. Natomiast programy wspierania bezrobotnych mają w Polsce na ogół charakter doraźny: dominują działania osłonowe, zbyt mało jest działań aktywizujących. Nadto szkolenia i kursy są słabo dostosowywane do potrzeb obecnego i przyszłego rynku pracy, mało jest też programów skierowanych na długofalowe zmiany w strukturze zatrudnienia, ponieważ brak prognoz rozwoju gospodarczego uniemożliwia dostosowywanie do niego kierunków kształcenia. Nie rozwijamy także bardzo efektywnego w zwalczaniu bezrobocia młodzieży dualnego systemu kształcenia zawodowego, polegającego na łączeniu wiedzy teoretycznej z praktyczną poprzez łączenie nauki w szkole ze stażem w zakładzie pracy. Młodzież uczy się praktycznego zastosowania nabywanej wiedzy, a nadto nie przechodzi trudnego procesu adaptacji w środowisku pracy¹².

Po trzecie – choć bezrobocie młodych roczników, głównie młodzieży wywodzącej się z rodzin o niskim statusie społecznym, skutkuje, obok wielu innych negatywnych konsekwencji, ryzykiem transmisji ubóstwa w kolejnym pokoleniu, to w polityce rynku pracy nie dostrzega się na ogół problemu dziedziczenia nierówności społecznych. Programy nie są adresowane przede wszystkim do młodych bezrobotnych o najwyższym tego typu ryzyku, np. do młodzieży bez kwalifikacji szkolnych, mieszkającej w środowiskach najbardziej społecznie

i ekonomicznie zdegradowanych. Warto wreszcie zauważyć, że obserwowane rozwarstwienie społeczeństwa powoduje polaryzację szans rozwoju młodzieży. Z programów aktywizacji zawodowej korzystają na ogół najaktywniejsi bezrobotni, ci którzy potrafią dotrzeć do usług instytucji zajmujących się pomocą bezrobotnym

w krajach Europy Centralnej – 35%, a w Polsce 11%, natomiast wydatki na programy aktywne na jednego bezrobotnego w tys. USD kształtowały się odpowiednio na poziomie: 5,8, 2,5, 0,26 i 0,07 [Kabaj, 2004: s. 89-90].

¹² W krajach, w których stopa bezrobocia młodzieży jest zbliżona do ogólnej stopy bezrobocia – w Austrii, Niemczech i Szwajcarii – w szkolnictwie zawodowym dominuje dualny system kształcenia [Kabaj, 2004: s. 193].

Po czwarte – słabość polityki rynku pracy pozostaje w związku z niską jakością pracy służb zatrudnienia. Wśród zatrudnionych w urzędach pracy dominują urzędnicy, tylko co ósmy pracownik jest ekspertem w zakresie pośrednictwa

i poradnictwa zawodowego. Natomiast istotnym elementem w walce z bezrobociem młodzieży jest nowoczesny system doradztwa zawodowego, w którym struktury zajmujące się wspieraniem ludzi w wyborze i zmianie kierunków kształcenia współpracują, a działania koncentrują się na „zarządzaniu indywidualną biografią zawodową”, tzn. kontakt z profesjonalnym doradcą zawodowym jest od najniższych szczebli kształcenia po edukację w życiu dorosłym. Nadto funkcjonowanie służb zatrudnienia w Polsce wskazuje na cały szereg ograniczeń. Decentralizacja tej sfery życia, która miała miejsce kilka lat temu, przypadła na okres nasilenia bezrobocia, małą liczbę ofert pracy (według danych urzędów pracy w latach 1999–2001 liczba bezrobotnych na 1 ofertę pracy zwiększyła się z 359 do 588), i towarzyszącą tym zjawiskom fluktuację kadr w urzędach pracy [Kabaj, 2004: s. 188, 178]. Doradcy zawodowi skarżą się nie tylko na nadmiar pracy, ale także na brak pełnej informacji o kierunkach i miejscach kształcenia, na nieaktualne informatory. Warto także dodać, że programy rynku pracy nie są ewaluowane, co powoduje marnotrawstwo zaangażowanych środków kadrowych i finansowych.

Polityka rynku pracy wobec młodzieży jest realizowana w niekorzystnych ogólnych warunkach, które stanowią dodatkowe ograniczenia dla osiągnięcia przez młodego człowieka sukcesu w znalezieniu pracy. Przede wszystkim wzrosła konkurencja na rynku pracy, gdyż wiek aktywności zawodowej osiągnęły roczniki wyżu demograficznego. Choć młodych ludzi cechuje średnio wyższy poziom formalnego wykształcenia, ale z uwagi na dominację wiedzy teoretycznej w procesie kształcenia i ograniczone możliwości zdobycia jakiegokolwiek doświadczenia zawodowego są oni gorzej przygotowani zawodowo. Pracodawcy cenią bardziej doświadczonych pracowników, więc popyt na pracę ludzi młodych jest mały.

Obok zjawisk negatywnych, można wskazać jednakże takie, które sprzyjają znajdowaniu pracy przez młodzież:

Po pierwsze – młodych ludzi charakteryzuje większa otwartość na nowe sytuacje, większa mobilność, innowacyjność, kreatywność, co w powiązaniu z tym, że są lepiej wykształceni, także w zakresie języków obcych, obsługi nowych urządzeń technologicznych, znajomości nowych technik komunikacyjnych, może stanowić o ich atrakcyjności dla pracodawców. Poza tym powyższe cechy sprzyjają ich lepszej orientacji w możliwościach rynku pracy.

Po wtóre – należy się spodziewać korzystnych zmian po stronie podaży miejsc pracy w związku z tendencjami wzrostowymi w gospodarce i z

otwieraniem się unijnych rynków pracy. Dlatego, być może, młodych Polaków cechuje nieco mniejszy pesymizm w ocenach rynku pracy¹³, dostrzegają bowiem dla siebie szansę. Bardzo duża ich część – prawie 3/4 ogółu osób w wieku 18–24 lata – deklaruje zainteresowanie podjęciem pracy w UE, w tym blisko połowa podjęcie bardziej lub mniej zdecydowanych działań w tym kierunku, podczas gdy wśród ogółu Polaków zdecydowanie mniej – odpowiednio 32% i 18% (tab. 5).

¹³ Prawie wszyscy młodzi ludzie oceniają sytuację na rynku pracy jako co najmniej złą, 2/3 nie może znaleźć pracy w środowisku zamieszkania, tyleż samo młodzieży pracującej liczy się z utratą pracy. Krytycyzm młodych ludzi w porównaniu do ogółu Polaków jest nieco mniejszy, relatywnie większy odsetek młodych liczy na poprawę sytuacji, częściej reprezentują pogląd, że na lokalnym rynku pracy praca jest dostępna, choć trudno jest o pracę odpowiednią [*Rynek pracy w Polsce i zagrożenie ...*, 2003].

Tabela 5

Stosunek ogółu Polaków i młodych Polaków do podjęcia pracy w państwach UE w 2004 r. (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem	W wieku 18–24 lat
Zainteresowani i planujący podjęcie działań	18	47
Zainteresowani i nie deklarujący podjęcia działań	14	24
Nie zdecydowani	14	16
Nie zainteresowani	18	9
Nie zainteresowani, nawet gdyby otrzymali propozycję	36	3

Źródło: Zainteresowanie podjęciem pracy w krajach UE, Komunikat z badań, BS/47, CBOS, Warszawa, marzec 2003

Po trzecie – w polityce rynku pracy uruchamia się różne instrumenty, których celem jest aktywizacja zawodowa młodych roczników, a działaniom tym sprzyja dostęp do środków finansowych oferowanych w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, który finansuje programy wyrównujące dostęp do pracy, przeciwdziałające wykluczeniu społecznemu, zwiększające jakość edukacji

i dostępność kształcenia przez całe życie. Realna oferta dla młodych ludzi to przede wszystkim działania w zakresie kontynuacji nauki oraz poszukiwania i znalezienia pracy¹⁴. Projekty te są adresowane do bezrobotnej młodzieży poniżej 25 roku życia i bezrobotnych absolwentów wszystkich typów szkół do 27 roku życia, głównie:

- uczniów szkół ponadgimnazjalnych i zawodowych (publicznych i niepublicznych), studentów państwowych i niepaństwowych szkół wyższych, w tym wyższych szkół zawodowych,
- uczniów pochodzących z rodzin w trudnej sytuacji materialnej, mieszkających na terenach wiejskich i uczących się w szkołach kończących się maturą,
- studentów mieszkających na terenach wiejskich i restrukturyzowanych,
- młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym.

Do ważnych i szeroko zakrojonych inicjatyw sprzyjających ograniczaniu bezrobocia młodzieży należy realizacja od 2002 r. rządowego Programu Aktywizacji Zawodowej Absolwentów „Pierwsza praca”, który obejmuje

¹⁴ Działania są realizowane w ramach tzw. Programów Operacyjnych: Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO RZL) i Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) oraz Programu Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL dla Polski. Szacuje się, że w latach 2004-2006 Polska może otrzymać z Europejskiego Funduszu Społecznego ponad 2,7 mld euro, w tym około 64 mln euro na wspieranie młodzieży na rynku pracy (6 mln euro na promocję aktywności zawodowej młodzieży, ponad 700 mln euro dla sektora edukacji oraz 121 mln euro na programy stypendialne).

różnorodne formy działania, z których korzystają duże grupy młodzieży, z roku na rok większe. Tylko w 2004 r. od stycznia do maja formami aktywizacji zawodowej objęto ponad 320 tys. osób, w tym blisko 250 tys. działaniami wspomagającymi

w zakresie aktywizacji zawodowej, poradnictwa zawodowego i pośrednictwa pracy, a ponad 77 tys. aktywnymi programami rynku pracy, wśród których największą popularnością cieszą się staże absolwenckie (blisko 69% ogółu aktywizowanych absolwentów) (szersze informacje na temat realizacji programu są dostępne na stronie www.1praca.gov.pl).

5. Podsumowanie

Zatrudnienie to jeden z zasadniczych czynników określających egzystencję młodego człowieka wkraczającego w dorosłość, ponieważ stanowi podstawę materialnego bytu i gwarantuje możliwość samorealizacji w pozostałych sferach życia. Kluczowym zagadnieniem w analizie rynku pracy młodzieży jest zatem dostępność dla niej zatrudnienia, której brak skutkuje bezrobociem.

Z problemem bezrobocia młodzieży borykają się niemal wszystkie kraje zjednoczonej Europy, ale w naszym kraju zjawisko to jest szczególnie niepokojące. Rynek pracy młodych ludzi w Polsce cechuje bowiem bardzo wysoka stopa bezrobocia młodzieży, mała liczba ofert pracy, duże przestrzenne zróżnicowanie zjawiska oraz niewielkie, niewystarczające nakłady na aktywne programy rynku pracy. Perspektywy ograniczenia wykluczenia dużej części młodych Polaków z rynku pracy nie są optymistyczne. Wprawdzie nasze członkostwo w Unii Europejskiej oznacza większy dostęp do środków finansujących działania na rzecz aktywizacji zawodowej młodzieży oraz otwarcie – choć reglamentowane – europejskiego rynku pracy, ale pojawiające się ostatnio dyskusje o Europie „dwóch prędkości” w związku z kryzysem „konstytucyjnym”, mogą przyczynić się do ograniczania planowanych wcześniej działań na rzecz wyrównywania warunków rozwoju w nowych państwach członkowskich.

BIBLIOGRAFIA

- Białecki I., 2003, *Szanse na kształcenie i polityka edukacyjna – perspektywa równości i sprawiedliwości społecznej*, [w:] *Polska dla dzieci. Ogólnopolski szczyt w sprawach dzieci*, Warszawa 23–23 maja 2003. *Materiały i dokumenty*, Warszawa, 113–121.
- Dahrendorf R., 1993, *Nowoczesny konflikt społeczny*, Warszawa, 270 s.
- Kryńska E., Poliwczyk I., Sobocka-Szczapa H., 1999, *Młodzież na rynku pracy województwa łódzkiego*, IPiSS, Warszawa, 95 s.

-
- Narodowa Strategia Integracji Społecznej*, 2004, Ministerstwo Polityki Społecznej, Warszawa, 151 s.
- Polska 2004. Raport o rynku pracy oraz zabezpieczeniu społecznym*, 2004, MGiP, Departament Analiz i Prognoz Ekonomicznych, 106 s.
- Rynek pracy w Polsce i zagrożenie bezrobociem*, 2003, Komunikat z badań, BS/58, CBOS, Warszawa, marzec 2003, 9 s.
- Strategies for Creating Urban Youth Employment: With a particular Focus on Solution for Urban Youth i Africa*, , Urban Youth Website.doc/6 June, 2004
www.1praca.gov.pl.)
- Zahorska M., 2005, *Nierówności edukacyjne we współczesnej Polsce*, Maszynopis powielony
- Zainteresowanie podjęciem pracy w krajach UE*, 2003, Komunikat z badań, BS/47, CBOS, Warszawa, marzec 2003,. 10 s. Aneks